

Η σπουδαιότητα της αλιείας στο Βροντάδο

(Ομιλία του Φραγκούλη Π. Κυλαδίτη στις 18-7-2012 με αφορμή την υιοθέτηση του αλιευτικού σκάφους «ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ» στην περιοχή Γούβι Βροντάδου, στα πλαίσια του Πολιτιστικού Καλοκαιριού 2012 της Δημοτικής Κοινότητας Βροντάδου)

Ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης, σε ένα απόσπασμα της ομιλίας του κατά την τελετή παραλαβής του Βραβείου Νόμπελ Λογοτεχνίας, αναφέρει: *«Ανήκω σε μία χώρα μικρή. Ένα πέτρινο ακρωτήριο στη Μεσόγειο, που δεν έχει άλλο αγαθό παρά τον αγώνα του λαού, τη θάλασσα, και το φως του ήλιου....»*. Θα μπορούσε άραγε κάποιος να αποτυπώσει γλαφυρότερα τη δυναμική της φυλής μας, σήμερα, που τούτο το πλεούμενο εγκαταλείπει δια παντός τη θάλασσα και βρίσκει τελευταίο αραξοβόλι σ' αυτό το χώρο;

Μέσα σε τούτη τη θάλασσα, πάνω σε τούτες «τις αμμουδιές του Ομήρου», ο Βρονταδούσης ξεκινά ένα μεγάλο ταξίδι δημιουργίας από την ίδρυση της μικρής του κοινότητας, κατά το πρώτο μισό του 15^{ου} αιώνα, ως το σήμερα. Ο όρμος της Δασκαλόπετρας αποτελεί αντιπροσωπευτικό τόπο αλλά και το σπουδαιότερο πόλο ναυτικής τέχνης και αλιείας στο Βροντάδο, χωρίς να παραγνωρίζονται και οι περιοχές του Κασσού (σημερινού Όρμου Λω), του Βελονά, του Παντελάκη, του Εγκρεμού , τη περιοχής Κατσουνάκι και Τριών Μύλων.

Ας προσπαθήσουμε λοιπόν, ανακαλώντας μνήμες, να ζωντανέψουμε την εικόνα του κατά τις δεκαετίες του 40, του 50 και του 60.

Στη θέση του σημερινού λιμενικού καταφυγίου της Δασκαλόπετρας, του οποίου η κατασκευή άρχισε το 1968, υπήρχαν επίπεδα βράχια, που δημιουργούσαν μια φυσική προβλήτα. Εκεί έδεναν μεγάλα και μικρά σκάφη για να φορτοεκφορτώσουν αλιεύματα, εμπορεύματα και ανθρώπους. Τα βράχια παραχωρούσαν τη θέση τους σε μια παραλία, όπως είναι διαμορφωμένη σχεδόν μέχρι σήμερα. Την παραλία αυτή χρησιμοποιούσαν σαν χώρο επισκευής, συντήρησης και φύλαξης των πλεούμενων.

Μια εικόνα έντονης ανθρώπινης δραστηριότητας έρχεται στο νου όλων όσων είχαμε την τύχη να βιώσουμε, σαν παιδιά τότε, όσα τώρα περιγράφω. Οι ψαράδες αυτής της κοινότητας ήταν και άριστοι γνώστες της ναυτικής τέχνης: Τα μεγάλα πλεύμενα τα αγκυροβολούσαν μακριά από τη στεριά, **αρόδου**. Επιβιβάζονταν και αποβιβάζονταν σ' αυτά με μικρά βοηθητικά βαρκάκια.

Τους χειμωνιάτικους μήνες τραβούσαν τα σκάφη τους έξω το βράδυ και τα ξαναέριχναν στο νερό το επόμενο πρωί. Μια δύσκολη, επικίνδυνη και επίπονη διαδικασία, η οποία απαιτούσε αρκετά άτομα για βοήθεια.

Πάνω στην παραλία ήταν καλοστερεωμένες τεράστιες μηχανές έλξης, **οι αργάτες**, που κινούνταν με την ανθρώπινη δύναμη μόνο. Υπήρχαν συστήματα τροχαλιών, **τα παλάγκα**, ξύλα πάνω στα όποια έσερναν τα σκάφη κατά την ανέλκυση ή την καθέλκυσή τους, τα **φαλάγγια** και σκοινιά ταχτοποιημένα σε κουλούρες, **τα κορκόματα**.

Λίγο πιο πάνω βρίσκονταν τα καζάνια για την παρασκευή φυσικού συντηρητικού χρώματος, **του πέτικα**, που προερχόταν από τη φλούδα του πεύκου. Μέσα σ' αυτά έβαζαν τα δίχτυα και τα έβαφαν, για προστασία από την υγρασία μια και οι κλωστές τους ήταν βαμβακερές. Αγριόξυλα δεμένα σε διχάλες ή τριχάλες, **οι γάβριες**, αναλάμβαναν με τη βοήθεια τροχαλιών, το έργο της ανύψωσης των βαμμένων διχτυών για να στεγνώσουν. Καζανάκια μέσα στα οποία κατεργάζονταν ζωικό λίπος, **το άλειμμα**, για τη λίπανση των φαλαγγιών και των σκαρμών των κουπιών.

Κάτω από ένα κομμάτι **καραβόπανο** εργάζονταν ώρες ατέλειωτες συντηρώντας μηχανές, **καλαφατίζοντας** ή βάφοντας τα σκάφη τους όπου χρειαζόταν, μπαλώνοντας ή αρματώνοντας δίχτυα ή το σάκο της τράτας τους και νετάροντας παραγάδια.

Τα κυριότερα αλιευτικά τους εργαλεία ήταν το παραγάδια, τα δίχτυα, τα κυκλικά δίχτυα (αν επρόκειτο για γρι-γρι) και η τράτα. Θέλοντας να δώσω ιδιαίτερη βαρύτητα στην παραδοσιακή **τράτα**, ως αλιευτικό εργαλείο, θα προσπαθήσω να κάνω μια σύντομη αναφορά, καθώς αυτή εκλείπει από τον αλιευτικό χάρτη.

Με την πάροδο του χρόνου εξελίχθηκαν δύο είδη τρατών: Αρχικά **η πεζότρατα**, που σερνόταν στη στεριά πεζή (με τα πόδια των ψαράδων να πατάνε στα αβαθή ή στην ακρογιαλιά και τα χέρια να έλκουν την τράτα) και η **τράτα** η οποία σερνόταν από μηχανές έλξης, **τα βίντζια**, προσαρμοσμένες πάνω στα ομώνυμα σκάφη, τις βιντζότρατες.

Μεγάλη σημασία είχε και το σκαρί που χρησιμοποιήθηκε στην περιοχή μας. Και ως επί το πλείστον, κρατούσε την πρωτιά το πανάρχαιο **τρεχαντήρι**, που χτίστηκε για να παλέψει τον ιδιόρρυθμο κυματισμό του Αιγαίου και να φτάσει στον προορισμό του, όποιος κι αν ήταν αυτός. Την Κατοχή, έφταναν από το Βροντάδο τα εμπορικά καΐκια και οι βιντζότρατές μας μέχρι το Άγιον Όρος και την Καβάλα. Αναγκάζονταν να χρησιμοποιήσουν σαν μέσα πρόωσης όχι μόνο τη μηχανή αλλά και τα κουπιά ή το πανί, που πάντα έφεραν σαν εναλλακτική λύση. Οι μηχανές τους δεν ήταν επιτεύγματα τεχνικής. Οι περισσότερες

ελληνικής προέλευσης, οι οποίες όμως δούλευαν φιλότιμα και μθούσαν τα σκάφη αργά, αλλά με ασφάλεια στον προορισμό τους. Αξίζει να αναφερθούν κάποιες θρυλικές μάρκες ελληνικών μηχανών: «Κουκουβίνος», «Αξελός», «Παπαθανάσης», «Σοφίας».

Μέσα από τις συναρπαστικές αφηγήσεις των απόμαχων, ανακάλυψα ότι για να προσδιορίσουν την πορεία τους κατά τη νύχτα στα μακρινά τους ταξίδια, χρησιμοποιούσαν ένα ιδιότυπο αυτοσχέδιο αστρολάβο που δεν ήταν άλλος από τους υποδοχείς φύλαξης των κουπιών του σκάφους, **τις φουρκαδέλες**. Γνώριζαν πολύ καλά τους αστερισμούς και τις θέσεις τους πάνω στον ουρανό ανά εποχή.

Ήταν άνθρωποι άφοβοι και συνετοί συγχρόνως. Γι' αυτούς η οικογένεια και η επιβίωσή της ήταν όρκος ιερός. Τιμούσαν και τηρούσαν τον όρκο τους, κάνοντας, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, θαυμάσιες οικογένειες. Ορθολογιστές με καθαρή κριτική σκέψη, αποτέλεσμα της ωμής καθημερινότητας που ζούσαν κατά την επαφή τους είτε με τα στοιχεία της φύσης είτε με τις αντιξοότητες της κοινωνίας. Και οι γυναίκες τους, άξιες μανάδες και σύζυγοι που στέκονταν στο ύψος των περιστάσεων, γιατί αυτές έπρεπε να πάρουν αποφάσεις και για τον άντρα που ταξίδευε, να λύσουν προβλήματα, να διαχειριστούν τα οικονομικά της οικογένειας.

Έγιναν οι πρώτοι δάσκαλοι των παιδιών τους, διδάσκοντάς τα αγάπη, ανεξικακία, επιμονή, υπομονή, ελπίδα· **αρετές** που τους είχε διδάξει η σκληρή ζωή μέσα κι έξω από τη θάλασσα.

Η ζωή τους έσφυζε από ήθη, έθιμα, παραδόσεις και προκαταλήψεις. Τιμούσαν όλοι τη μνήμη του Αγίου Νικολάου αλλά και των Αγίων Αποστόλων και εκκλησιάζονταν. Πάνω στις εικόνες τους βρίσκονται μέχρι σήμερα πολλά αναθήματα που αποδεικνύουν την πίστη τους.

Μερικές από τις **προκαταλήψεις** τους έμειναν και καταγράφονται σήμερα ως μέρος της πολιτισμικής μας κληρονομιάς:

Η φοβική τους εμμονή στο «μάτιασμα» εξ ου και η φράση «Ο Θεός να σε φυλάει από κουμπί και κακό μάτι». Το μούντζωμα της πρώτης σημαδούρας κατά το καλάρισμα. Το σταυροκόπημα του διχτυού, ως αντίδοτο στην ευχή για «**καλή ψαριά**» από τους παριστάμενους στο μόλο κατά την ώρα της αναχώρησης. Το σταυροκόπημα στη θέα της θαλάσσιας χελώνας. Ο εξορκισμός του κακού καιρού με ένα μαχαίρι μαυρομάνικο ή με πραγματοποίηση τολμηρών χειρονομιών και φράσεων.

Παράδοση ήταν και είναι η τοποθέτηση ενός ξύλινου σταυρού σε ακραίο σημείο της πλώρης, καθόλη τη διάρκεια της ναυπήγησης του ψαροκάικου.

Μια **συνήθεια**, που έγινε κανόνας άγραφου δικαίου και αφορούσε το δικαίωμα της αλίευσης ενός ψαρότοπου κατ' αποκλειστικότητα και υπό ορισμένες προϋποθέσεις, ήταν η «**άρμπα**», η οποία εφαρμόστηκε με διάφορες παραλλαγές.

Ένα **παραδοσιακό παιχνίδι** που αντέχει μέχρι σήμερα στο χρόνο είναι η κατασκευή και το ταξίδεμα τενεκεδέτων ψαροκάικων. Καλαίσθητες μικρογραφίες των πραγματικών, που δεν παρέλειπαν οι παππούδες να δωρίσουν στα εγγόνια τους αλλά και να τα μυήσουν στην τέχνη τους.

Η **τοπική ιστορία** καταγράφει τη συμβολή των Βρονταδούσων ψαράδων στον αγώνα της διαφυγής πολλών συμπατριωτών μας κατά τη φρικτή Γερμανική Κατοχή. Με κίνδυνο της ζωής τους, βραδιές σκοτεινές, μετέφεραν, κωπηλατώντας αθόρυβα, οικογένειες στα Μικρασιατικά παράλια, για να πάρουν από εκεί το δρόμο της προσφυγιάς.

Αψηφώντας την εντολή των Γερμανών που απαγόρευαν την κίνηση κατά τη νύχτα, εκείνοι τολμούσαν να βγαίνουν κρυφά και να ψαρεύουν. Μ' αυτόν τον τρόπο απέφυγε τη λιμοκτονία και επέζησε το μεγαλύτερο μέρος του βρονταδούσικου πληθυσμού.

Σε εποχές οικονομικής δυσπραγίας ασχολούνταν και με την εμπορία άλλων προϊόντων (δημητριακά, όσπρια) κατά την επάνοδό τους από τους μακρινούς προορισμούς τους.

Μέσα στα ψαροκάικα δούλευε ένας μεγάλος αριθμός ψαράδων, με αποτέλεσμα να έχουν εξασφαλισμένα «τα προς το ζην». Εύγλωττο το δίστιχό τους «Αν δεν γυρίσει η προπέλα / ψάρι δεν μπαίνει στην κασέλα». Και πράγματι, όσο ο ψαράς δούλευε και σεβόταν τη θάλασσα, τόσο εκείνη του έδινε πλούσια τα αγαθά της.

Όλες αυτές οι συναλλαγές έφεραν οικονομική άνθιση σε όσους ασχολούνταν με την αλιεία και τη διακίνηση των ψαριών. Το έτος 1998, στα πλαίσια μιας περιβαλλοντικής έρευνας με τους μαθητές μου για τις ποσότητες των αλιευμάτων που διακινούνταν από την περιοχή της Δασκαλόπετρας, διαπιστώσαμε ότι: Αποτελούσε έναν από τους κυριότερους πόλους διακίνησης αλιευμάτων του νησιού μας. Σ' αυτό βοηθούσε και ο μεγάλος αριθμός των επαγγελματικών σκαφών που φιλοξενούσε τότε και η ποικιλία των αλιευτικών εργαλείων που χρησιμοποιούνταν (2 γρι-γρι, 8 τράτες, περισσότερα από 15 ψαράδικα (με δίχτυα και παραγάδια). Βάσει των εκτιμήσεων ιχθυοπωλών και χονδρεμπόρων, η ημερήσια διακίνηση ανεξαρτήτως είδους σκάφους και αλιευτικού εργαλείου, το μεν καλοκαίρι έφτανε τα

300 κιλά, το φθινόπωρο τα 800, το χειμώνα τα 600 , και την άνοιξη τα 700 κιλά.

Σήμερα τα αλιεύματα φαίνεται ότι έχουν μειωθεί αισθητά σε σχέση με το 1998. Αισθητά όμως έχουν μειωθεί και τα αλιευτικά σκάφη του Βροντάδου. Δουλεύουν περί τα 20 αλιευτικά και 2 γρι-γρι.

Η υπεραλίευση, ο εκσυγχρονισμός των αλιευτικών εργαλείων σε μια θάλασσα φτωχή πλέον σε αλίευμα, τα οικονομικά προβλήματα των νέων ψαράδων σβήνουν λίγο λίγο την τοπική αγορά. Τα ευρωπαϊκά προγράμματα με τα οποία πιέζονται οι ψαράδες να αλλάξουν ή να μετατρέψουν τα αλιευτικά τους εργαλεία, η απαγόρευση της παραδοσιακής τράτας και η επιδότηση της απόσυρσης των επαγγελματικών σκαφών και των αλιευτικών αδειών τους, αλλά κυρίως **η έλλειψη ορθολογικής διαχείρισης των ελληνικών θαλασσών**, επιφέρουν σταδιακά το μαρασμό της αλιείας όχι μόνο στον τόπο μας, αλλά σ' ολόκληρη την επικράτεια.

Αυτό το μουσειακό σκάφος, με την απόφαση υιοθέτησής του το 2002 από τον τότε Δήμο Ομηρούπολης αλλά και με τη μεταφορά, συντήρηση και τοποθέτησή του από τη σημερινή Δημοτική Κοινότητα Βροντάδου, θα μας θυμίζει όλα όσα **«αποσύρθηκαν»** και **«καταστράφηκαν»**, έναντι μιας χρηματικής αποζημίωσης. Φαντάζεστε, κάθε παραδοσιακό πλεούμενο κομμένο στα τρία; Ένα **«πολιτισμικό έγκλημα»** θα χαρακτηριζόταν απ' όσους αντιτίθενται και αντ' αυτού προτείνουν, τα «αποσυρμένα» σκαριά να αλλάζαν χρήση και να γίνονταν τουριστικά, εκπαιδευτικά, ερασιτεχνικά ή πολιτισμικά μουσεία.

Αν αναρωτηθούμε κλείνοντας την αποψινή παρουσίαση του τεράστιου κεφαλαίου που λέγεται «αλιεία στο Βροντάδο», τι τελικά κατάφεραν οι πρόγονοί μας να μάς αφήσουν ως υποθήκη για το παρόν και το μέλλον, η απάντηση θα ήταν μία και μόνη: «Μια πλούσια πολιτισμική κληρονομιά, ανθρώπινες αξίες και το ήθος που χαρακτηρίζει το βαθύτερο ψυχικό πολιτισμό του λαού μας». Μια κληρονομιά που δε χρειάζεται χρήμα για να συντηρηθεί, αλλά ψυχική ζέση, πάθος, μεράκι. Χρειάζεται δυνατά και υπεύθυνα ΟΧΙ αλλά και δημιουργικά ΝΑΙ, για να συνεχίσουμε να ζούμε αξιοπρεπώς, να έχουμε πολιτισμική και κατά συνέπεια εθνική ταυτότητα.

Σας ευχαριστώ πολύ.